

Αι ούτω καθοριζόμενοι απολαβαί είναι βεβαίως ανώτεροι των χρησιμοποιούμενων εις άλλας υπαλληλικάς τάξεις. Τοῦτο ὅμως οὔτε νέον τι ἀποτελεῖ οὔτε ἡ ἀρχὴ αὐτὴ ἐκρίθη ποτὲ μὴ συνάδουσα πρὸς τὴν ἀνάγκην τῶν πραγμάτων. Ἄνεκαθεν ἔνεκα αὐτῆς τῆς ἀποστολῆς τῆς Ἐθνικῆς Τραπεζῆς, διὰ τῆς ἀπροσκόπτου

ΑΡΓΥΡΗΣ ΠΟΝΤΙΚΑΣ

Ἡ ἱστορία ενὸς κοινωνικοῦ στρώματος

ΠΕΤΡΟΥ ΠΙΖΑΝΙΑ
Μισθοὶ καὶ εἰσοδήματα
σὴν Ἑλλάδα (1842-1923):
Το παράδειγμα τῶν υπαλλήλων
τῆς Ἐθνικῆς Τραπεζῆς

Μορφωτικὸ Ἴδρυμα
Ἐθνικῆς Τραπεζῆς
Ἀθήνα, 1985

λειτουργίας τῶν ὑπηρεσιῶν τῆς ὁποίας ἀσφαλίζονται ἀνώτερα κοινωνικά συμφέροντα, ἐθελωρήθη ἐπιβαλλομένη διαφορά τις ὑπὲρ τῶν υπαλλήλων αὐτῆς (...) ἐκρίθη, ἔνεκα τῆς ἐξαιρέτου σπουδαιότητος τῆς λειτουργίας τῆς Ἐθνικῆς Τραπεζῆς κατὰ τὸν παρόντα ἰδίως χρόνον, νὰ ληφθοῦν τοιαῦτα μέτρα, ὥστε τὸ προσωπικὸν αὐτῆς νὰ εὐρίσκειται κατὰ τὸ δυνατόν ἐκτός τῆς στενῆς φροντίδος ἣν ἐπάγεται ἡ ἐκάστοτε μεταβαλλομένη στάθμη τῶν βιοτι-

κῶν ἀναγκῶν. Τὰ μέτρα ταῦτα ἐφαρμοζόμενα θὰ ἐκράτουν ἐπίσης τὸ προσωπικὸν τῆς Ἐθνικῆς Τραπεζῆς μακρὰν τῆς γενικῶς παρατηρουμένης κινήσεως ἣτις προσπαθεῖ νὰ ἐπιτύχη βελτίωσιν τῆς μισθοδοσίας...

Τα ἀποσπάσματα αὐτὰ ἐνός ἐμπιστευτικοῦ γράμματος, που ἔστειλε τὸ 1925 ὁ διοικητὴς τῆς Ἐθνικῆς Τραπεζῆς σε κάποιον υπουργό, καταγράφονται (σσ. 83 καὶ 183) στὴ μελέτη τοῦ Πέτρου Πιζάνια, *Μισθοὶ καὶ εἰσοδήματα σὴν Ἑλλάδα (1842-1923): Τὸ παράδειγμα τῶν υπαλλήλων τῆς Ἐθνικῆς Τραπεζῆς*, καὶ –μαζὶ με ἄλλα στοιχεῖα– μας ἐπιτρέπουν νὰ ἀναζητήσουμε τὸ συγκεκριμένο ἱστορικὸ ὑπόβαθρο ὀρισμένων ἐξαιρετικῶν διαδεδομένων σήμερα ἀντιλήψεων που ἐκφράζονται με τοὺς χαρακτηρισμοὺς-συνθῆματα «προνομιοῦχοι», «υψηλόμισθοι», «συντεχνίες» κ.λπ. Βέβαια, ἀν αὐτὴ ἦταν ἡ μόνη προσφορὰ τῆς μελέτης, τότε οἱ φιλοδοξίες τῆς δὲν θὰ ξεπερνοῦσαν τὴν εὐφημομνεῖα τῆς σις... υποσημειώσεις ἐνός πρωτοσέλιδου τῆς *Αυριανῆς* ἢ –ἔστω– μίας ομιλίας τοῦ πρωθυπουργοῦ πρὸς τοὺς ἐργαζομένους.

Ευτυχῶς γιὰ τὸ συγγραφέα, γιὰ τοὺς τραπεζικοὺς καὶ γιὰ τὴν ἱστορικὴ ἀλήθεια, ἡ μελέτη προσφέρει περισσότερα –πολλὰ περισσότερα. Ξεκινώντας ἀπὸ τὴν ἀναλυτικὴ ἐπεξεργασία, ἀγνωστων μέχρι τὸ 1985, στοιχείων ἀπὸ τὰ ἀρχεῖα τῆς Ε.Τ.Ε. γιὰ τοὺς μισθοὺς (καὶ τὶς ἀποδοχῆς γενικότερα) τῶν υπαλλήλων κατὰ τὴν περίοδο ἀπὸ τὴν ἰδρυση τῆς τραπεζῆς, τὸ 1842, μέχρι τὸ 1923, ὁ συγγραφέας μας δίνει κάτι πιο σημαντικό ἀπὸ τὴν περιγραφή τῆς ἐξέλιξης ἐνός οικονομικοῦ μεγέθους: τὴν ἱστορία ἐνός κοινωνικοῦ στρώματος (τῶν υπαλλήλων τῆς Ε.Τ.Ε. καὶ –κατ' ἐπέκταση– ὅλων τῶν τραπεζικῶν υπαλλήλων), τὸ ὁποῖο –ακριβῶς λόγω τῆς θέσης καὶ τοῦ ρόλου του– παρουσιάζει ἐξαιρετικὸ ἐνδιαφέρον ἀπὸ μὴ γενικότερη σκοπιά.

Ἡ μελέτη μπορεῖ νὰ διαβαστεῖ με δύο τρόπους. Οἱ κυνηγοὶ τοῦ εὐκόλου ἐντυπωσιασμοῦ μποροῦν νὰ ἀκολουθήσουν τὸν πρῶτο (που τὸν ἐπαινεθήκαμε ἤδη) καὶ νὰ ἀναζητήσουν ἐπιφανειακῶς συσχετίσεις φαινομένων ἢ ἀντιλήψεων τοῦ σήμερα με ὅσα συνέβαιναν τὸ 1870 ἢ τὸ 1888 ἢ τὸ 1900. Θα ὀδηγηθοῦν ἔτσι στὸ «τεκμηριωμένο» συμπέρασμα ὅτι καὶ τότε οἱ τραπεζικοὶ ἦταν προνομιοῦχοι (σσ. 45-46), ὅτι καὶ τότε υπῆρχαν διευθυντὲς υποκαταστημάτων που εἶχαν «σπῆσει» παρατράπεζες γιὰ προσωπικὸ τοὺς ὄφελος (σ. 117) ὅτι καὶ τότε (ὅπως καὶ σήμερα;) οἱ τραπεζικοὶ ἦταν περιζήτητοι... γαμπροί, (σ. 122), ὅτι καὶ τότε τὸ μεγαλύτερο μέρος τῆς αὐξήσεως τῶν ἀποδοχῶν τῶν τραπεζικῶν ὀφειλόταν στὸ σύστημα τῶν προαγωγῶν καὶ στὴ θεσμοθέτηση ποικίλων ἐπιδομάτων (σσ. 93, 147).

Υπάρχει κι ο δεύτερος τρόπος. Όσοι αναγνώστες τον ακολουθήσουν, θα βγουν σίγουρα κερδισμένοι. Πίσω από τους ρηχούς παραλληλισμούς θ' ανακαλύψουν γιατί προέκυψαν τα προνόμια των τραπεζικών και –κυρίως– πώς (μέσα στη διαδρομή των 80 χρόνων που καλύπτει η μελέτη) διαφοροποιήθηκε η ταξική θέση αυτού του κλάδου εργαζομένων. Έτσι, σύμφωνα με το συγγραφέα, στον 19ο αιώνα «δεν έχουμε να κάνουμε με κεφαλαιούχους της οικονομικά κυρίαρχης τάξης, ή με κάποια ομάδα της, αλλά με μια ομάδα του αστικού πληθυσμού, ολιγάριθμη αλλά αντιπροσωπευτική ευρύτερων κοινωνικών ομάδων, που συνδέεται με σχέσεις εργασίας και κοινού συμφέροντος με μια ομάδα από τις σημαντικότερες της κυρίαρχης τάξης. Από αυτή την οικονομική και κοινωνική υπαγωγή, οι τραπεζικοί αναπτύσσονται προς διάφορες δραστηριότητες που δεν είναι τίποτε άλλο παρά οι συγκεκριμένες μορφές συνάρθρωσης της ομάδας που εξετάζουμε με την παραγωγή, το εμπόριο και τις εν γένει χρηματιστικές σχέσεις...» (σ. 112).

Αντίθετα, στις πρώτες δεκαετίες του 20 αιώνα, «την οργάνωση και τη διαχείριση των κεφαλαίων των μετόχων αναλαμβάνει πλέον μια διευρυμένη ομάδα στελεχών, τελείως ξεχωριστή από αυτό που παλαιότερα αποτελούσε το κοινωνικά ενιαίο στρώμα των τραπεζικών (...). Η διαφοροποίησή τους από τα μεσαία αστικά στρώματα και η υπαγωγή τους στην οικονομικά κυρίαρχη τάξη, ως ιδιαίτερη ομάδα της, προκύπτει από την οικονομική και κοινωνική λειτουργία τους ως οργανωτών και διαχειριστών των κεφαλαίων των μετόχων και των κρατικών συμφερόντων...» (σσ. 174-175). Παράλληλα, ωστόσο, αυξάνονταν αριθμητικά οι υπάλληλοι των κατώτερων κλιμακίων, όπου –όπως επισημαίνει ο συγγραφέας– «πραγματοποιείται η εξαγωγή σχετικής υπερεργασίας» και υπάρχει σαφώς «σχέση εκμετάλλευσης» (σσ. 187-188).

Αν για την πρώτη ομάδα (τα στελέχη) τα πράγματα είναι «καθαρά», για τη δεύτερη (την «κατώτερη υπαλληλία»), η απουσία αντίδρασης της στις νέες εκμεταλλευτικές σχέσεις εργασίας –ο συγγραφέας μιλάει για «σποραδικές» μόνο απεργίες των τραπεζικών στη διάρκεια του Μεσοπολέμου– «οφείλεται, κατά κύριο λόγο, στην ενίσχυση των μισθών τους από οικονομικούς μηχανισμούς που παίρνουν τη μορφή επιδομάτων και συμμετοχής στα κέρδη, καθώς και από τα ελάχιστα περιθώρια των προαγωγών» (σσ. 186, 189). Έτσι διαμορφώνεται μια «συντηρητική ιδεολογία»: «η προαγωγή, ή αύξηση του μισθού και η διεύρυνση των επιδομάτων θα γίνουν οι αποκλειστικές σχεδόν επιδιώξεις των υπαλλήλων, που τροφοδοτούν μια ενδημική συντεχνιακή ιδεολογία

στον κοινωνικό χώρο των μόνιμων υπαλλήλων» (σ. 186).

Και μετά; Μετά ...η μελέτη τελειώνει (εφόσον αντικείμενό της είναι η περίοδος μέχρι το 1923), έχοντας όμως δώσει αρκετά ερεθίσματα στους αναγνώστες και –ελπίζουμε– στον ίδιο ή σε άλλους ερευνητές, για να αναζητήσουν τη συνέχεια

της ιστορίας, που περιλαμβάνει την εμφάνιση του συνδικαλισμού στον τραπεζικό χώρο, τη μαζική συμμετοχή των τραπεζικών στην Εθνική Αντίσταση (την οποία αναφέρει και ο συγγραφέας ως την «πρώτη ευρείας κλίμακας διάρρηξη της ταξικής συμμαχίας μεταξύ των μεσαίων στρωμάτων των μισθωτών και της κυρίαρχης τάξης», σ. 186), την ίδρυση της ΟΤΟΕ στη δεκαετία του '50, και το ρόλο της στο συνδικαλιστικό κίνημα μετά τη μεταπολίτευση, και το σημερινό μείγμα πρωτοποριακών συνδικαλιστικών αντιλήψεων και συντεχνιακών πρακτικών.